

Marina Qurbo*ATƏT-in Milli Azlıqların Baş**Komissarı ofisinin təhsil siyasəti üzrə eksperti***Gürcüstanda çoxmillətli təhsil:
Bu haqda müəllimlər və valideynlər nə düşünürlər?****Abstrakt**

Gürcüstanda 2010-cu ildə 40 pilot məktəb çoxdilli təhsil proqramına cəlb olundu. Çoxdilli təhsil proqramlarının pilotlaşdırılması – Gürcüstan Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən aparılan çoxdilli təhsil proqramının pilotlaşdırılmasının bir hissəsidir. Bu proqram 2009-cu ildən təsdiq olunmuşdur. Milli azlıq məktəb müəllimlərinin və valideynlərinin çoxdilli təhsilə qarşı münasibətlərinin necə olduğunu öyrənmək üçün Təhsil və Elm Nazirliyi ATƏT-in Milli Azlıqların Baş Komissarı ofisinin və Azlıqların Avropa Mərkəzinin dəstəyi ilə 25 məktəbdə müəllimlər və valideynlər arasında tədqiqat apardı.

Tədqiqatda Tbilisi, Kaxeti, Şida Kartli, Kvemo Kartli, Samsğə-Cavaxeti və İmereti bölgələrindən cəmi 245 müəllim və 181 valideyn iştirak edirdi; tədqiqat 2010-cu ildə həyata keçirildi.

İştirakçılar könüllü prinsipi ilə həm çoxdilli təhsil proqramına qoşulan 40 pilot məktəbindən, eləcə də pilotlaşdırma layihəsinə qoşulmaqdan imtina edən məktəblərdən seçildilər.

Araşdırma zamanı çoxdilli təhsil siyasətinin tətbiq edilməsi üçün olduqca əhəmiyyətli olan bir neçə suala cavab vermək lazım idi.

- Hansı amillər məktəbdə çoxmillətli təhsil proqramlarını tətbiq etməyə/etməməyə təkan verirlər?
- Müəllimlərin və valideynlərinin çoxdilli təhsilin məqsədləri haqqında kifayət qədər məlumatları varmı və ya yoxdurmu?
- Valideynlərə övladlarının gürcüdülli, milli azlıqların dilində və ya çoxdilli məktəblərdə təhsil almalarına hansı amillər təsir göstərirlər?

Müəllimlərlə araşdırmaların nəticələri

Müəllimlər çoxdilli təhsil haqqında nə bilirlər və onların bu proqrama münasibətləri necədir?

Tədqiqat üçün suallar müəllimlərin çoxdilli təhsilə qarşı yanaşmalarının və çoxdilli təhsil

məqsədlərinin eyniləşdirilməsi məqsədlə hazırlandı. Çoxdilli təhsil proqramına qoşulmuş məktəb və digər qeyri-gürcüdülli məktəb müəllimləri tərəfindən verilən cavablar arasında əsaslı fərqlərin olmadığı maraqlı idi. Müvafiq olaraq aşağıda təqdim edilən cədvəldə bütün müəllimlərin cavabları təqdim edilir.

Cədvəl # 1. Çoxdilli təhsilə doğru müəllimlərin yanaşmaları necədir?

2.1. Əgər uşaq dövlət dilində başa düşmürsə və ya danışa bilmirsə, o, məktəb proqramı ilə ana dilində tədris həyata keçirilən sinifdə oxumalıdır.		
Razıyam - 60.4 %	Razı deyiləm - 21.6 %	Bilmirəm - 8.6 %
2.2. Əgər uşaq dövlət dilində başa düşmürsə və ya danışa bilmirsə, o zaman digər fənləri (riyaziyyat, təbiət fənləri) ana dilində öyrənməlidir.		
Razıyam - 71.4 %	Razı deyiləm - 14.3%	Bilmirəm - 5.3%
2.3. Əgər uşaq ana dilində təhsil alır və inkişaf edirsə, bu zaman təhsili dövlət dilində və ya digər dildə almaq onun üçün daha asandır.		
Razıyam - 58%	Razı deyiləm - 19.2%	Bilmirəm - 14.3%
2.4. Əgər uşaq digər fənləri (riyaziyyat, təbiət fənləri) ana dilində öyrənərsə, sonra onun üçün eyni fənləri dövlət dilində və ya digər dildə öyrənmək daha asandır.		
Razıyam - 47.3%	Razı deyiləm - 18%	Bilmirəm - 8.2 %
2.5. Əgər uşaq ikidilli olarsa (ana dilində və dövlət dilində sərbəst danışır və yazırsa), karyerasında daha nailiyyətli olacaqdır (yaxşı iş tapır və s.).		
Razıyam - 87.8%	Razı deyiləm - 1.6%	Bilmirəm - 4.5%
2.6. Əgər uşaq məktəbdə ana dilində və dövlət dilində təhsil alırsa, ona başqa millət və mədəniyyətin nümayəndələri ilə ünsiyyət qurmaq asan olacaqdır.		
Razıyam - 84.9%	Razı deyiləm - 4.1%	Bilmirəm - 5.3%
2.7. Əgər uşaq dövlət dilində bir az danışarsa və ya bir az başa düşürsə, o zaman bu dilin onun üçün ana dili olub-olmadığına baxmayaraq bütün fənlər dövlət dilində tədris olunan sinifdə təhsil almalıdır.		
Razıyam - 36.3%	Razı deyiləm - 33.9%	Bilmirəm - 20%

Müəllimlərin əksəriyyəti (təxminən 85%) çoxdilli təhsilə qarşı müsbət münasibətlərini və ümidlərini bildirdilər ki, bu proqramlar cəmiyyətdə, eləcə də əmək bazarında milli azlıqların inteqrasiyasına dəstək verir. Bundan əlavə, millətlərarası münasibətlər nöqtəy-nəzərindən ikidilliliyin rolu mühümdür. Müəllimlərin kifayət qədər böyük hissəsi I (51%) məktəbdə çoxdilli proqramların ən yaxşı təhsili və vakansiyaları təmin etdiyi amili seçirlər. Amma onların cavablarında tədris dilinə qarşı münasibət kifayət qədər anlaşılmazdır (məyyyə şübhə var ki, dövlət dilində təhsil ana dilində təhsilin nəticələrini əvəz edə bilməz). Bu isə çoxdilli təhsilin məqsədlərini sona qədər anlamamağın göstəricisidir: 60%-i hesab edir ki, şagird mütləq ana dilində təhsil almalıdır (60%); bununla yanaşı, onlar dövlət dilində təhsilin əhəmiyyətini uşağın dil inkişafı prosesində görürlər (məs. 2.1. – 60%, 2.2 – 71%). Eləcə də müşahidə olunur ki, ana dilində təhsilin zərurəti və şagirdlərin təhsilinin keyfiyyəti arasında əlaqəni görməyən (təxminən 34%) müəllimlərin sayı kifayət qədər çoxdur. 42 %-i şagirdlərin ikinci dildə nailiyyətləri və başqa fənlərdə akademik nailiyyətləri arasında əlaqəni görmürlər... Xüsusilə də 2.7. sualının cavabları maraqlıdır. O bir daha təsdiq edir ki, müəllimlərin çoxdilli təhsilin məqsədləri haqqında məlumatları elə də çox deyil.

Məktəblər nə üçün çoxdilli təhsili həyata keçirməyə qərara aldılar?

Tədqiqatın ikinci hissəsində müəllimlərdən xahiş etdilər ki, üstünlüklərinə əsasən amilləri elə

düzsünlər ki, məktəb çoxdilli təhsil proqramına cəlb olunmaq/olunmamaq üçün hansıları nəzərə almağı qərara almışdır. Nəticələr, demək olar ki, müəyyən hissədə gözlənilməz idi: müəllimlərin hər iki kateqoriyasının əksəriyyəti (proqrama cəlb olunan və ya digər məktəbləri təqdim edən müəllimlər) 3 amildən məktəbə əlavə maliyyə resurslarının cəlb edilməsini əhəmiyyətli hesab etmirdilər, amma qaydaya əsasən, bu amil motivasiya nöqtəy-nəzərindən, - müəllimlər və məktəb üçün həlledici olmalı idi.

Digər 2 amil (1. Məktəb proqramının keyfiyyətinin artırılması və cazibədarlığı; 2. Müvafiq dərş resurslarının olması) bu cür bölündü: müəllimlərin yarısından çoxu hesab edirdi ki, (birinci seçim kimi qeyd edilmişdir) çoxdilli təhsil şagirdlərin gələcək həyatında daha çox imkanları təmin edir və bu proqramlar daha cəlbədicə və rəqabət qabiliyyətlidirlər; bununla yanaşı, 37%-i bu amili 2-ci və 3-cünü seçmək üçün qeyd etmişdi. 16 faiz isə məktəbdə çoxdilli təhsil proqramının tətbiq edilməsi üçün əsas amil olaraq birinci seçim olaraq ikidilli müəllimlərin səriştələrini adlandırdı. Elə bu faizdə də 2-ci və 3-cü seçimi adlandırdı.

Məktəblər nə üçün ikidilli təhsil proqramlarını həyata keçirməməyi qərara aldılar?

Çoxdilli təhsil proqramlarında iştirak etməyən məktəblərdə ən əhəmiyyətli amil informasiya çatışmazlığıdır. 31 %-i birinci seçim olaraq bu amili qeyd etdi, 20 %-i isə ikinci seçimi. Bu, informasiya qıtlığı amilinin məktəblər tərəfindən qərarların qəbul olunma prosesində əhəmiyyətini vurğulayır.

Cədvəl #2. Çoxdilli təhsil proqramlarının həyata keçirilməməsi üçün məktəblərin qərarlarına təsir göstərən amillər.

Amillər:	Əhəmiyyətli səbəb	İkinci əhəmiyyətli səbəb	Üçüncü əhəmiyyətli səbəb
Bizim çoxdilli təhsil proqramı və məktəbin bu proqramı necə inkişaf etdirməsi barədə kifayət qədər məlumatımız yoxdur.	31%	20%	0
Valideynlər istəmirdilər ki, məktəbimiz çoxdilli təhsil proqramına başlasın.	5%	2%	0
Biz düşünürük ki, çoxdilli təhsil proqramı təhsilin daha yüksək keyfiyyətini təmin edir və məktəbimizin şagirdləri üçün gələcəkdə iş axtarmaq şansını artıracaqdır.	16%	11%	0
Bizim lazımı sayda həm ana dilində, eləcə də dövlət dilində tədris edə bilən müəllimlərimiz yoxdur.	13%	18%	16%
Bizim kifayət qədər əlavə maliyyə resurslarımız yoxdur ki, çoxdilli təhsil proqramına başlayaq.	15%	0	7%
Müəllimlərimiz ikidilli tədris metodikası üzrə hazırlıq keçməmişlər	27%	2%	25%

Məktəblərdə mövcud insani resurslarla (fənn müəllimləri, hansılar həm azlıq dilinə, eləcə də dövlət dilinə sahibdirlər) əlaqədar amillər qrupu

göründüyü kimi, çoxdilli təhsil proqramlarında iştirak etməyən məktəblər üçün öz əhəmiyyəti ilə ikincidirlər.

Valideynlərin sorğularının nəticələri Valideynlər çoxdilli təhsil haqqında nə düşünürlər?

Müəllimlər kimi, valideynlər də çoxdilli təhsilə qarşı müsbət münasibət göstərir və etiraf edirlər ki, bu proqramlar həqiqətən də onların övladlarının ikidilli səriştələrini inkişaf etdirəcək və onlar cəmiyyətdə daha yaxşı inteqrasiya edə biləcək, əmək bazarında yer tuta biləcəklər. Bunu həmin fakt da sübut edir ki, valideynlərin 23%-i, xüsusilə də təhsil səviyyələri nisbətən yüksək olan kateqoriyalı valideynlər ikidilli vətəndaş amilini ikinci seçim kimi qeyd etmişlər.

Müəllimlərə nisbətən valideynlər uşaqların ana dilində təhsil almalarına tərəf olduqlarını bəyan etdilər. Amma onların ikinci dillə münasibətdə şagirdin akademik nailiyyəti barədə məlumatsızlıqları aşkardır: onların əksəriyyəti düşünür ki, əgər uşaq ana dilində təhsil almasa, yüksək akademik nəticələr əldə edə bilməz.

Təhsil səviyyəsinə baxmayaraq, hər iki tədqiqat qrupunun valideynləri istəyirlər ki, onların övladları ikidilli olsunlar (ana dili və dövlət dili). Maraqlıdır ki, ikinci tədqiqat qrupunun valideynləri istəyirlər ki, onların övladları tezliklə dövlət dilinə yiyələnsinlər. 21 % bu amili 3-cü seçim olaraq qeyd etmişdir.

Cədvəl #3. Valideyn tərəfindən məktəbin seçilməsi

Amillər	Əhəmiyyətli səbəb	İkinci əhəmiyyətli səbəb	Üçüncü əhəmiyyətli səbəb
Bu məktəb yaxınlığımızda yerləşir.	qrup1-18% qrup2- 18%	qrup1-1% qrup2-5%	qrup1-6% qrup2-17%
Verilən məktəbin çox yaxşı tədris proqramı var və tədrisin keyfiyyəti yüksəkdir.	qrup1-29% qrup 2-24%	qrup1-14% qrup2-22%	qrup1-8% qrup2-10%
Övladımın imkanı olacaqdır ki, ana dilində təhsil alsın.	qrup1-3% qrup2-22%	qrup1-19% qrup2-14%	qrup1-8% qrup2-6%
Övladım ikidilli olacaqdır (həm ana dilində, eləcə də dövlət dilində sərbəst danışacaq və oxuyacaqdır)	qrup1-13% qrup2-13%	qrup1-18% qrup2-23%	qrup1-17% qrup2- 16%
Övladımın imkanı olacaqdır ki, bacardıqca tez dövlət dilini öyrənsin.	qrup1-1% qrup2-12%	qrup1-8% qrup2-12 %	qrup1-14% qrup2-21%

Göründüyü kimi, məktəb tərəfindən təqdim edilən proqramda dil amilləri hər iki valideyn qrupları üçün olduqca vacibdir. 1-ci seçim kimi bu amilə valideynlərin böyük qismi üstünlük verir. Bu amili o qədər vacib hesab edirlər ki, valideynlərin bir qismi hazırdır ki, övladlarını yaşadıkları yerdən uzaqda yerləşən məktəbə aparsınlar.

Valideynlər övladlarının çoxdilli məktəbdə təhsil almalarını istəyirlərmi?

Ermənidilli və azərbaycandilli valideynlərin 84%-i və eləcə də rusdilli valideynlərin 92 %-i həm ana dilində, eləcə də dövlət dilində tədris aparılan məktəbə övladlarını aparmaqlarına hazır olduqlarını bildirdilər.

Əgər bölgələri müqayisə etsək görürük ki, Kvemo Kartlidə valideynlərin 76%-i övladlarını çoxdilli məktəbdə təhsil almalarını istəyir. Amma 20%-i ümumiyyətlə bu suala cavab verə bilmirdi. Samsğə-Cavaxetidə valideynlərin 87%-i çoxdilli təhsil proqramlarına dəstək verirlər. Suala yalnız 11% cavab verə bilmədi.

Valideynlər onların məktəblərində və ya rayon məktəblərində çoxdilli təhsil proqramları barəsində məlumatla malikdirlərmi və ya yox?

Valideynlər tərəfindən övladlarını çoxdilli təhsil proqramlarına cəlb etmək istəyinin kifayət qədər yüksək olmasına baxmayaraq, eyni zamanda onların məktəb tərəfindən təklif edilən seçim barəsində məlumatları çox aşağıdır: valideynlərin 67%-i məktəb tərəfindən proqrama qoşulma haqqında bilirdi, amma 19%-i ümumiyyətlə, bu barədə heç nə bilmirdi. Maraqlıdır ki, rayonlarında digər məktəblərdə çoxdilli təhsil proqramının olduğunu yalnız 26% bilirdi, eyni zamanda 40 % bu barədə heç nə eşitməmişdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, ATƏT-in Milli Azlıqların Ali Komissarı Ofisinin araşdırması zamanı əsas diqqət Kvemo Kartli və Samsğə-Cavaxeti məktəblərinə verilirdi, çünki çoxdilli məktəblərin əksər qismi məhz bu bölgələrdə fəaliyyət göstərir; bunun üçün də tədqiqat nəticəsi olaraq alınan bu 2 rayonun göstəricilərini müqayisə etməyi vacib hesab edirik.

Cədvəl # 11. Kvemo Kartli və Samsğə-Cavaxetidə valideynlər tərəfindən çoxdilli təhsil proqramının qiymətləndirilməsi

	Kvemo Kartli	Samsğə-Cavaxeti
3.1. Övladınızın təhsil aldığı məktəb çoxdilli təhsil proqramını təklif edirmi, hansında şagirdlər müəyyən fənləri (riyaziyyat, təbiət fənləri, incəsənət, idman və s.) iki və ya artıq dildə (məsələn, ana dilində və ya dövlət dilində) öyrənə bilirlər?	Bəli – 76% Əmin deyiləm/ bilmirəm - 15%	Bəli - 60% Əmin deyiləm/ bilmirəm - 33%
3.2. Rayonunuzdakı çoxdilli təhsil	Xeyr - 41%	Xeyr - 35%

<p>proqramını təkilf edən başqa məktəblər haqqında eşitmisinizmi, hansında şagirdlər müəyyən fənləri (riyaziyyat, təbiət fənləri, incəsənət, idman və s.) iki və ya artıq dildə (məsələn, ana dilində və ya dövlət dilində) öyrənə bilirlər?</p>	<p>Əmin deyiləm/ bilmirəm -22%</p>	<p>Əmin deyiləm/ bilmirəm - 54%</p>
--	---	--

Göründüyü kimi, valideynlər çoxdilli təhsil proqramları ilə maraqlanırlar, amma bu proqramların onların rayonlarında əlçatan olduğu barədə çox az məlumatları var. Eləcə də ola bilsin ki, valideynlər vaxtında qərarların qəbul edilmə prosesinə aktiv cəlb olunmamışdılar; fakt odur ki, onların fikirləri nəzərə alınmamışdır. Valideynlər arasında informasiya kasadlığı amili aşkar görünür, hansı ki, çoxdilli təhsilin məqsədlərinə, ana dili və ikinci (dövlət dili) dilinin qarşılıqlı təsirinə aiddir. Nəticə çıxarmaq olar ki, onlar çoxdilli təhsil proqramı barəsində kifayət qədər məlumat almamışdılar.

Nəticə

Bütövlükdə, müəllimlər və xüsusilə də valideynlər ikidilli təhsilə doğru çox müsbət yanaşma göstərirlər; bu münasibət müəyyən hissədə bütün etnik qrup nümayəndələrini əhatə edir. Eləcə də etnik azlıqların nümayəndələri olan valideynlər övladlarının dövlət dilini öyrənmək istəklərini bildirirdilər – onlar bunda övladlarını cəmiyyətə daha yaxşı inteqrasiya olmalarını və əmək bazarında daha çox nailiyyət əldə edə biləcəklərini görürlər.

Amma onu da demək lazımdır ki, valideyn və müəllimlər tərəfindən məqsədlər sonuna qədər dərk olunmamışdır: onları xüsusilə də ikidilli təhsil proqramlarında ana dili və dövlət dili (gürcü) arasında qarşılıqlı təsir məsələsi narahat edir.... Onlar təhlükə görürlər ki, dövlət dilinin (tədris dili olaraq) məktəb məkanına daxil edilməsi şagirdlərin əqli bacarıqlarını zəiflətməsin və onların

akademik nailiyyətlərinə mane olmasın. Göründüyü kimi, bu cəhətdən onlar təcrübələri azdır və peşəkar inkişafı üzərində mütləq işlər aparılmalıdır.

İnsani ehtiyatların azlığı – ən kritik amildir. Bu amil ikidilli təhsil proqramlarını həyata keçirib keçirməmək haqqında məktəblərin qərarlarına təsir göstərir. Gürcüstanda 2 dildə (ana dilində və dövlət dilində) dərs keçə bilən müəllimlər çox azdırlar. Fənni və ikinci dili inteqrativ şəkildə tədris edə bilən müəllimləri hazırlamaq lazımdır. Belə bir tədris dövlətə ölkənin təhsil məkanında çoxdilli təhsili tətbiq etmək imkanını verəcək.

Amma hər bir məktəbə, hətta onların müəyyən resursları olduğu halda da bu prosesə necə başlamaq və mövcud proqramları necə inkişaf etdirmək barədə məlumat çatdırmaq lazımdır. Bu amil həmin məktəblərdə ikidilli təhsil proqramlarını həyata keçirmək və ya keçirməmək haqqında qərarların qəbul edilməsində çox vacibdir.

Bu onu nəzərdə tutur ki, məktəbin idarəetməsinə və valideynlərə çoxdilli təhsilin məqsədləri və metodları barədə tam məlumat vermək üçün hər bir maraqlı təsisat və şəxslər tərəfindən böyük səylər göstərilməlidir. Bununla belə, dövlət tərəfindən ikidilli təhsil proqramına cəlb olunan və ya bu proqramda iştirak etmək istəyini bildirən müəllimlər üçün fəallıqlar gücləndirilməlidir.

Marina Gurbo

Education policy expert, OSCE/High Commissioner on National Minorities

**Multilingual education in Georgia:
what do teachers and parents know and think about that?**

ABSTRACT

In 2010, 40 schools in Georgia started a pilot of multilingual education (MLE) programmes¹. The pilot of the multilingual education programmes is a part of the comprehensive Multilingual Education policy, which was approved by the Ministry of Education and Science in 2009. In order to answer the question- what is the current attitude of the teachers and parents in national minorities' schools and schools that implement multilingual education programmes towards multilingual education, the Ministry of Education and Science, with the support of the OSCE/High Commissioner for the National Minorities, and together with the European Center for Minority Issues, Caucasus, conducted a survey of teachers and parents in 25 schools.

¹ Here a multilingual education programme is defined as a school level programme, where several subjects can be taught and learnt in two or more languages.